

М. І. Мельник, І. В. Леуцх

Особливості, проблеми та стимули релокації національного виробництва в умовах війни

Здійснено огляд тенденцій у релокації виробництва з територій, де ведуться активні бойові дії, у більш безпечні регіони. Ідентифіковано основні загрози релокації підприємств в умовах війни. Акцентовано на важливості розроблення державної програми релокації бізнесу з передбаченими відповідними фінансовими стимулами та підтримкою для активізації цього процесу всередині країни та зниження темпів релокації підприємств за кордон. Наголошено на важливості адаптації законодавства, пов'язаного з розвитком індустріальних парків, до процесу релокації бізнесу. Підкреслено необхідність залучення регіональних центрів зайнятості до процесу пошуку та підготовки персоналу для релокованих підприємств. Констатовано, що запуск нового бізнесу на територіях, де не ведуться активні бойові дії, по-перше, сприятиме розширенню податкової бази на цих територіях; по-друге, дозволить створити нові робочі місця, стримуватиме відтік трудового потенціалу за кордон і, відповідно, сприятиме формуванню передумов для зростання їхньої платоспроможності.

Ключові слова: релокація, національне виробництво, підприємництво, релокація бізнесу, війна росії проти України.

Постановка проблеми. Ефективна релокація підприємств у сьогоdnішніх умовах війни є важливим стратегічним пріоритетом як збереження економічного потенціалу нашої країни, так і формування її збалансованого просторового розвитку.

Наслідки війни супроводжуються щоденними втратами виробничого та інфраструктурного потенціалу територіальних громад України, руйнуванням виробничих потужностей, прямими та суміжними інвестиційними втратами, скороченням зайнятості в продуктивному виробництві. Наукове середовище та провідні бізнес-групи дають оцінки можливого падіння ВВП України у 2022 р. у розмірі 15-50%, втрат промислового виробництва – близько 50%, експортних надходжень – 48%, капітальних інвестицій – 45%. Експертні кола фіксують, що 86% підприємств працюють з меншою завантаженістю порівняно з довоєнним часом, 35% призупинили діяльність, очікуючи закінчення війни, а 33% підприємств не мають можливості виплатити заробітну плату працівникам, 29% – не можуть оплатити послуги постачальників. У результаті падіння в промисловому виробництві за січень-липень становить 60-65%. У машинобудівній галузі 63% підприємств зупинило роботу, скорочено 42% персоналу. У гірничо-металургійному комплексі падіння як виробництва, так і експорту становить близько 50%.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика розвитку економіки сьогодні досить активно досліджується у вітчизняних наукових колах. Насамперед варто згадати праці В. Геєця [1], Л. Дейнеко [2], Т. Єфименко [3], Е. Лібанової [4] та ін. Дослідженню ризиків та ідентифікації інструментів забезпечення стійкості економіки регіонів України в умовах війни присвячено низку праць науковців ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» ([5-7] та ін.)

Водночас майже відсутні дослідження проблем і шляхів удосконалення політики релокації національного виробництва в умовах війни.

Метою статті є дослідження особливостей, виявлення проблем та ідентифікація стимулів релокації національного виробництва в умовах війни.

Основні результати дослідження. Попри високу вартість і складність релокації (як юридичну, так і технічну), станом на 10.06.2022 р. Міністерство економіки України отримало заявки на релокацію від 1639 підприємств, з них майже половина – малі підприємства. Понад третина підприємств, які подали відповідну заявку, вже релоковані, більшість з них повністю відновили роботу на новій локації [8].

Серед релокованих підприємств, які вже відновили свою діяльність, найбільшу частку становлять компанії оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (39% загальної кількості), переробної промисловості (33%), інформації та телекомунікацій (6%), професійної, наукової та технічної діяльності (5%).

Лідером за кількістю релокованих підприємств є Львівська обл. – сюди переміщено майже чверть таких підприємств (табл. 1), де працює понад 3 тис. осіб.

Релокація в просторовому аспекті дозволяє регіонам-реципієнтам посилити свій власний ендогенний потенціал на основі активізації виробничої діяльності в менш промислово розвинутих західних регіонах, дозволяє зберегти й локалізувати всередині країни виробничий і трудовий потенціал.

Релокація підприємств в умовах війни відбувається під впливом низки загроз: порушення внутрішніх і міжрегіональних економічних зв'язків; блокування та порушення логістики постачання та / чи збуту; втрати трудового потенціалу через продовження відпливу людей з країни; відсутності достатньої кількості облаштованих майданчиків для розміщення підприємств; ускладненого одночасного переміщення та розселення значної кількості працівників разом із забезпеченням їх базовими соціальними послугами; відсутності або проблемного підключення до інженерних мереж для забезпечення функціонування підприємств; ускладненої логістики та довготривалого перевезення промислового обладнання в місця релокації; нестачі кваліфікованих спеціалістів для проведення монтажу / демонтажу складного промислового обладнання (особливо іноземного виробництва). Бізнес несе тягар дороговартісних юридично та технічно складних процедур релокації; зазнає втрат ресурсів, товарів, основних фондів і витрат під час релокації; має труднощі з підбором площ для розміщення виробництва, дороговартісною є оренда виробничих приміщень у місці нової дислокації; труднощі з підбором кваліфікованого персоналу із спеціальними навичками та вміннями після переїзду. Є також обмеження мобільності для окремих видів бізнесу через їхню територіальну «прив'язку» (передусім ідеться про агробізнес, великі виробничі та логістичні підприємства). Загрозливою тенденцією для збалансованого просторового розвитку України є зростання частки підприємств, що релокуються за кордон (за оцінками аналітиків Advanter [10], станом на 07.05.2022 р. приблизно 4,4% підприємств здійснюють релокацію повністю або переважно за кордон).

За цих умов надзвичайно потрібним є розроблення державної програми релокації бізнесу з передбаченими відповідними фінансовими стимулами та підтримкою для активізації цього процесу всередині країни та зниження темпів релокації підприємств за кордон. На нашу думку, у правовому полі слід збільшити кількість областей, на територію яких дозволено релокацію бізнесу (за рахунок областей центральної частини України), з метою розширення переліку пропозицій і можливостей для оптимального застосування виробничих ресурсів, що переміщуються. Окрім формування податкової бази для ширшого кола територіальних громад, запуск нового бізнесу на територіях, де не ведуться активні бойові дії, дозволить створити нові робочі місця,

		КУДИ ПЕРЕХАЛИ															Всього										
		Вінницька	Волинська	Дніпропетровська	Донецька	Житомирська	Закарпатська	Запорізька	Івано-Франківська	Київська	Кіровоградська	Луганська	Львівська	Миколаївська	Одеська	Полтавська	Рівненська	Сумська	Тернопільська	Харківська	Херсонська	Хмельницька	Черкаська	Чернівецька	Чернітвська	м. Київ	Всього
	Вінницька	1																									1
	Волинська																										0
	Дніпропетровська			5					2	1		7						1				2					24
	Донецька	2	2	13	3	1	1	3	1	1	3	10	1	1	1		1	2	2		6	4	1				50
	Житомирська											1												2			3
	Закарпатська																										0
	Запорізька	1	1			5						5				4					3		3				22
	Івано-Франківська																										0
	Київська	3	1			10		2	3			18				1	7	7			4	3	12				64
	Кіровоградська																		2								0
	Луганська							1		1		5			1			2		2	2	1					27
	Львівська								1																		1
	Миколаївська								1			1												4			7
	Одеська											4									1		1				6
	Полтавська																										2
	Рівненська																										1
	Сумська																								3		7
	Тернопільська																										0
	Харківська	10	3	2		19		16	1	1		28			7	3	3	9			21	3	13				136
	Херсонська											1						1									3
	Хмельницька																										0
	Черкаська																							1			2
	Чернівецька																										0
	Чернігівська	2				2		3				1					1								2		11
	м. Київ	3				30		9	3	3		44					2	2	9		6	4	21				136
	Всього	20	8	28	0	81	0	37	5	11	0	128	0	2	9	8	0	35	0	45	16	69	0	0	0	503	

стримуватиме відтік трудового потенціалу за кордон і, відповідно, сприятиме формуванню передумов для його платоспроможності. Для спрощення доступу до виробничих ресурсів потрібно розробити та впровадити ефективну систему лізингу виробничого обладнання та надання державних фінансових гарантій для бізнесу, що здійснює релокацію.

Дуже важливою є узгоджена і скоординована політика Кабінету міністрів України, Верховної Ради України та НБУ в напрямі розроблення техніко-економічних прогнозів, необхідних заходів із забезпечення ефективного процесу релокації підприємств (наприклад, розроблення і запровадження системного державного моніторингу процесу релокації бізнесу); комплексного аналізу впливу (обґрунтування) тарифної політики на конкурентні позиції підприємств на зовнішніх ринках; узгодження механізмів державного регулювання діяльності бізнесу з умовами воєнного стану та мобілізаційної економіки.

Консолідація зусиль органів державної влади з максимального використання потенціалу промисловості України для підтримки обороноздатності та забезпечення Збройних сил України має стосуватись як виробництва необхідних видів продукції, так і законодавчого узгодження питання бронювання фахівців для забезпечення повноцінного функціонування підприємств шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» та профільної постанови Кабінету Міністрів України. Крім того, потрібне гарантоване державне замовлення товарів і послуг у релокованих підприємств, особливо військового призначення. У серпні 2022 р. має набути чинності урядова постанова, якою буде затверджено порядок підтвердження ступеня локалізації виробництва товарів, що є предметом держзакупівель (зокрема, до участі в публічних закупівлях будуть допускатися товари, в яких не менше 10% внутрішньої складової вироблено на території України). Але для того, щоб максимально завантажити вітчизняних виробників, цей відсоток має бути збільшено принаймні вдвічі. У цьому контексті важлива лібералізація трудових відносин на період воєнного стану шляхом, наприклад, затвердження офіційного порядку бронювання ключових співробітників підприємств від призову для збереження можливості функціонування підприємств, особливо релокованих і тих, що працюють для підтримки обороноздатності країни. Важливим є також залучення регіональних центрів зайнятості до процесу пошуку та підготовки персоналу для релокованих підприємств (за потреби); надання нового імпульсу розвитку бізнесу, зокрема релокованому, завдяки реалізації низки різнопрофільних навчально-освітніх і консалтингових програм для місцевого населення та внутрішньо переміщених осіб щодо започаткування та масштабування бізнесу. Крім того, експерти Українського союзу промисловців і підприємців у цьому контексті наголошують на важливості легалізації перетину кордону фахівцями підприємств з метою відрядження, що є можливим у разі отримання відповідного дозволу через електронний портал державних послуг «Дія. Бізнес».

Державна та локальна політика у сфері релокації бізнесу має містити комплекс заходів зі сприяння та підтримки просування вітчизняної продукції на внутрішньому й зовнішньому ринках, пошуку нових експортних можливостей. Одним з важливих напрямів є розгортання мережі прикордонно-логістичних центрів, оснащених сучасними терміналами для перевантаження та часткової обробки товарів різних типів, а також складськими приміщеннями для їх зберігання, включно з багатопрофільними сховищами та елеваторами. Такі центри можуть поєднуватися з автопортами, виставково-ярмарковими об'єктами, гуртовими ринками, торговими домами, паркінгами, залізничними

та автобусними станціями тощо. Пріоритетними місцями потенційної локалізації вказаних центрів можуть бути прикордонні міста. Наприклад, у Закарпатській області – м. Чоп (або Ужгород), у Львівській – мм. Хирів (або Самбір), Шегині (або Мостиська), а також Краківець (або Яворів) і Рава Руська, у Волинській – мм. Володимир і Ковель. Одночасно до цих міст доцільно продовжити від кордону вузькі колії європейського стандарту. Це дасть змогу перетворити їх на потужні залізничні транзитно-логістичні хаби, що матимуть міжнародне значення.

У контексті створення нової та реконструкції пошкодженої інфраструктури, яка потрібна також для ефективної релокації підприємств у більшому територіальному масштабі, вагомим інструментом є активізація державно-приватного партнерства, у межах якого стимулом для бізнесу може бути впровадження податкових преференцій реінвестування. На часі оперативна дерегуляція в податковій і митній сферах і оновлення державної політики відповідно до потреб воєнного стану – збереження політики зменшення адміністративного та податкового навантаження на бізнес та усунення можливих зловживань.

Одним з вагомих інструментів ефективної релокації підприємств є адаптація законодавства, пов'язаного з розвитком індустриальних парків, до процесу релокації бізнесу. Актуальним потребам сьогодення відповідає також і впровадження механізму приєднання релокованих підприємств до правового режиму наявних індустриальних парків / виробничих кластерів, які знаходяться на території більш безпечних регіонів, урахувавши їхній природно-ресурсний та економічний потенціал (наприклад, у Західному регіоні: Закарпатська обл. – туристично-рекреаційний та машинобудівний потенціал; Івано-Франківська обл. – туристичний та енергетичний потенціал; Чернівецька обл. – туристичний та освітній потенціал; Львівська обл. – науково-освітній, будівельний, енергетичний, приладобудівний, військово-промисловий потенціал та потенціал легкої промисловості; Тернопільська і Рівненська обл. – аграрно-індустриальний потенціал; Волинська обл. – машинобудівний, туристично-рекреаційний та агровиробничий потенціал). Для забезпечення функціонування релокованих підприємств на період воєнного стану особливо важливим є дерегуляція та прискорення процесу підключення до інженерних мереж на територіях індустриальних парків, які потребують швидкого інженерно-технічного та інфраструктурного облаштування. Варто переглянути інструментарій реалізації державної програми підтримки бізнесу, використання антикризових кредитів і пільг на імпорт потрібного обладнання. Щоб відновити та продовжити функціонування промислових підприємств в Україні, слід доповнити перелік дозволених критичних позицій імпорту промислового обладнання та необхідних для виробництва компонентів.

Висновки. Проведене дослідження дозволило ідентифікувати особливості, акцентувати на проблемах і стимулах релокації національного виробництва в умовах війни.

За результатами дослідження акцентовано на важливості розроблення державної програми релокації бізнесу, де б серед іншого було чітко регламентовано інструменти та порядок надання фінансової підтримки бізнесу для активізації процесу релокації всередині країни. Водночас сьогодні особливо актуальною є адаптація законодавства, пов'язаного з розвитком індустриальних парків, до процесу релокації бізнесу.

Перспективами подальших досліджень у контексті окресленої тематики є ретроспективний аналіз і вивчення досвіду здійснення релокації підприємств на територію Західної України у розрізі регіонів.

Список використаних джерел

1. Геєць В. М. Про оцінку економічних втрат України внаслідок збройної агресії РФ: Стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 30 березня 2022 року. *Вісник Національної академії наук України*. 2022. № 5. С. 30-38. DOI: <https://doi.org/10.15407/visn2022.05.030>
2. Дейнеко Л. В., Кушніренко О. М., Ципліцька О. О., Гахович Н. Г. Наслідки повномасштабної воєнної агресії РФ для української промисловості. *Економіка України*. 2022. № 5. С. 3-25. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.05.003>
3. Єфименко Т. І., Іванов Ю. Б., Карпова В. В. Податкові пільги в умовах воєнного стану: управління комплаєнс-ризиком. *Фінанси України*. 2022. № 4. С. 7-26. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2022.04.007>
4. Лібанова Е. М. Про оцінювання масштабів і наслідків вимушених зовнішніх міграцій населення України: Стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 23 березня 2022 року. *Вісник Національної академії наук України*. 2022. № 5. С. 17-23. DOI: <https://doi.org/10.15407/visn2022.05.017>
5. *Економіка регіонів України в умовах війни: ризики та напрямки забезпечення стійкості*: науково-аналітичне видання / наук. ред. І. З. Сторонянська; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2022. 70 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20220033.pdf>
6. Возняк Г. В. Підприємницькі активи територіальних громад в умовах війни: нові виклики та проблеми управління. *Фінанси України*. 2022. № 3. С. 38-52. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2022.03.038>
7. Лещух І. В. Доходи місцевих бюджетів в умовах війни: трансформація структури та перспективи подальшого формування. *Бізнес Інформ*. 2022. № 4. С. 74-82. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-4-74-82>
8. Майже 700 підприємств перемістились у безпечні регіони в рамках Програми релокації. *Міністерство економіки України*: сайт. 10.06.2022. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=36922bf4-9d07-4cea-8ab1-7d769728b3d0&title=Maizhe700-PidprimstvPeremistilisUBezpechniRegioniVRamkakhProgramiRelokatsii>
9. Український бізнес в умовах війни: аналітика стану за три місяці. *Дія. Бізнес*: сайт. 2022. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/ukrainskij-biznes-v-umovah-vijni-analitika-stanu-za-3-misaci>
10. Дослідження українського бізнесу під час військових дій. *Advanter Group*: сайт. 2022. URL: https://advanter.ua/?fbclid=IwAR11S9iDa_XaSvMjdNp90ENkTtl7vRpt86fAJJ0pN0o-ZtsY0dGkNdUihCk

References

1. Heyets, V. M. (2022). Pro otsinku ekonomichnykh vtrat Ukrayiny vnaslidok zbroynoyi ahresiyi RF: Stenohrama dopovidi na zasidanni Prezydiyi NAN Ukrayiny 30 bereznya 2022 roku [On the assessment of economic losses of Ukraine as a result of the armed aggression of the Russian Federation: Transcript of the report at the meeting of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine on March 30, 2022]. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi nauk Ukrayiny – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 5, 30-38. DOI: <https://doi.org/10.15407/visn2022.05.030> [in Ukrainian].
2. Deyneko, L. V., Kushnirenko, O. M., Tsyplitska, O. O., & Hakhovych, N. H. (2022). Naslidky povnomashtabnoyi voyennoyi ahresiyi RF dlya ukrayins'koyi promyslovosti [Consequences of full-scale military aggression of the Russian Federation for Ukrainian industry]. *Ekonomika Ukrayiny – Economy of Ukraine*, 5, 3-25. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.05.003> [in Ukrainian].
3. Yefymenko, T. I., Ivanov, Yu. B., & Karpova V. V. (2022). Podatkovi pil'hy v umovakh voyennoho stanu: upravlinnya komplayens-ryzykom [Tax benefits under martial law: compliance risk management]. *Finansy Ukrayiny – Finance of Ukraine*, 4, 7-26. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2022.04.007> [in Ukrainian].
4. Libanova, E. M. (2022). Pro otsinyuvannya masshtabiv i naslidkiv vymushenykh zovnishnikh mihratsiy naselennya Ukrayiny: Stenohrama dopovidi na zasidanni Prezydiyi NAN Ukrayiny 23 bereznya 2022 roku [On assessing the scale and consequences of forced external migration of the population of Ukraine: Transcript of the report at the meeting of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine on March 23, 2022]. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi nauk Ukrayiny – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 5, 17-23. DOI: <https://doi.org/10.15407/visn2022.05.017> [in Ukrainian].
5. Storonyanska, I. Z. (Ed.) (2022). *Ekonomika rehioniv Ukrayiny v umovakh viyny: ryzyky ta napryamky zabezpechennya stiykosti [The economy of the regions of Ukraine in the conditions of war: risks and directions of ensuring stability]*: Scientific and analytical edition. Lviv: Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
6. Voznyak, H. V. (2022). Pidpryemnyts'ki aktyvy terytorial'nykh hromad v umovakh viyny: novi vyklyky ta problem upravlinnya [Business assets of territorial communities in war conditions: new challenges and management problems]. *Finansy Ukrayiny – Finances of Ukraine*, 3, 38-52. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2022.03.038> [in Ukrainian].
7. Leshchukh, I. V. (2022). Dokhody mistsevykh byudzhativ v umovakh hviyny: transformatsiya struktury ta perspektyvy podal'shoho formuvannya [Revenues of local budgets in the conditions of war: transformation of the structure and prospects for further formation]. *Biznes Inform – Business Inform*, 4, 74-82. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-4-74-82> [in Ukrainian].

8. Mayzhe 700 pidpriumstv peremistyls' u bezpechni rehiony v ramkakh Prohramy relokatsiyi [Almost 700 enterprises moved to safe regions as part of the Relocation Program] (2022, Jun 06). *Ministry of Economy of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=36922bf4-9d07-4cea-8ab1-7d769728b3d0&title=Maizhe700-PidprimstvPeremistilisUBezpechniRegioniVRamkakhProgramiRelokatsii> [in Ukrainian].
9. Ukrayins'kyi biznes v umovakh viyny: analityka stanu za try misyatsi [Ukrainian business in the conditions of war: analysis of the situation for three months] (2022). *Action. Business*: Website. Retrieved from <https://business.diiia.gov.ua/cases/novini/ukrainskij-biznes-v-umovah-vijni-analitika-stanu-za-3-misaci> [in Ukrainian].
10. Doslidzhennya ukrayins'koho biznesy pid chas viys'kovykh diy [Study of Ukrainian business during military operations] (2022). *Advanter Group*: Website. Retrieved from https://advanter.ua/?fbclid=IwAR11S9iDa_XaSVMjdNp90ENkTt17vRpt86fAJJ0pN0o-ZtsY0dGkNdUiHCK [in Ukrainian].

Melnyk M. I., Leshchukh I. V. Peculiarities, problems and incentives of relocation of national production in conditions of war.

The article provides an overview of the trends in the relocation of manufacturing companies to safe regions from territories where active hostilities have taken place. The main threats of the enterprises relocation under the war have been identified, in particular: disruption of economic ties; logistics challenges; lack of a qualified workforce due to the outflow of residents from the country; high cost, legal and technical complexity of relocation procedures; resource loss as well as goods, fixed assets, etc. during relocation. There are also mobility restrictions for certain types of enterprises due to their territorial «attachment» (primarily, agribusiness, major manufacturers and logistics enterprises). The growth share of business relocation abroad can be recognized as a threat to the balanced spatial development of Ukraine. It has been emphasized that the state program for business relocation with appropriate financial assistance and support should be launched in order to foster the process within the country and reduce the rate of enterprises relocation abroad. Other important directions for improving and increasing the efficiency of the state policy of enterprises relocation include: expanding list of eligible regions for business relocation; development and implementation of an efficient system of leasing industrial equipment and provision of a state financial guarantee for enterprises which have an intention to relocate. Moreover, technical and economic predictions of urgent actions to ensure an efficient process of enterprises relocation should be developed as well as promotion domestic products on the domestic and international markets, searching for a new export opportunity. Special attention has been paid to legislation concerning the development of industrial parks and its adaptation to the process of business relocation. The importance of involving regional employment centers in job search assistance and training personnel for relocated enterprises has been underlined. It has been concluded that the launch of a new business in the territories where there are no active hostilities will allow, firstly, to broaden the tax base for local authorities, secondly, to create a new jobs, to restrain the outflow of workforce abroad, and contribute to improving their solvency.

Keywords: relocation, national production, entrepreneurship, business relocation, Russia-Ukraine War.

Мельник Мар'яна Іванівна – доктор економічних наук, професор, завідувач відділу просторового розвитку ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» (e-mail: mar.melnyk@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8869-8666>).

Melnyk Maryana Ivanivna – Dr.Sci. (Econ.), Prof., Head of the Department of spatial development of the Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

Лещух Ірина Володимирівна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу просторового розвитку ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» (e-mail: ira_leschukh@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3860-0728>).

Leshchukh Iryna Volodymyrivna – Ph.D. (Econ.), Sen. Res. Of the Department of spatial development of the Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

Статтю підготовлено в межах виконання НДР «Глобалізаційні чинники та ризики ендегенного розвитку регіонів України» (державний реєстраційний номер 0121U111754).

Надійшло 12.06.2022 р.